

Doğu Afrika'da Eğitim ve Kalkınma Yardımlarının Rolü: Etiyopya Örneği

Prof. Teshome NEKATIBEB

Kısaltmalar

CSA: Merkezi İstatistik Otoritesi

NOE: Ulusal Sınav Komisyonu

MOE: Milli Eğitim Bakanlığı

UNFPA: BM Nüfus Fonu

ESDP: Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programı

NGO: Hükümetsele Olmayan Kuruluşlar

GER: Genel Okuma/Yazma Oranı

Giriş

Genel Durum

Etiyopya 1,1 milyon km² yüzölçümü ile Afrika Boynuzu olarak da bilinen coğrafyada yer almakla birlikte¹ tahmini olarak sahip olduğu 70 milyonun üzerindeki nüfusuyla Nijerya'nın ardından Sahra altı Afrika bölgesinin en kalabalık ikinci ülkesi konumunda yer almaktadır. Nüfustaki kadın/erkek oranı karşılaştırıldığında bu alandaki göstergelerin neredeyse aynı oldukları görülmektedir. Erkeklerin toplam nüfus içindeki oranı %50,1 iken, kadınların oranı %49,9'dur. Ülkedeki ilköğretime devam yaşı 7- 14 yaş sınırını kapsamaktadır. 2004–2005 öğretim yılında bu kategorideki öğrenci sayısı 14,3 milyon olmuştur. Aynı dönemde resmi eğitim kurumlarında kayıtlı olan söz konusu 14,3 milyon öğrencinin %55,9'u erkek, %44,1'i kız öğrencilerden oluşmuştur.² Yapılan tahminlere göre 2009–2010 döneminde ülkenin toplam nüfusunun 81,3 milyona ulaşması beklenmektedir.³ Etiyopya kültürüyle, lehçeleriyle ve topografyasıyla çok çeşitli bir ulus niteliğine sahiptir. Nüfusun %85'i kırsal kesimlerde yaşamakla birlikte, söz konusu kesim, yağmura dayalı tarıma bağımlı durumdadır. Gayri Safi Milli Hâsıla'nın %42,1'i tarım sektörü tarafından sübvansede edilirken, şehir merkezlerinde yaşayan nüfusun oranı yalnızca %15'tir. Etiyopya kişi başına düşen yıllık 100 dolar ile gelir açısından dünyanın en yoksul ülkelerinin başında gelmektedir. Ulus-devlet olarak Etiyopya'nın uzun bir siyasi tarihi bulunmakla birlikte, yönetim biçimi 1974 yılına kadar monarşi olmuştur. Söz konusu tarihten günümüze doğru gelindiğinde, yaklaşık yirmi yıllık süreçte sosyalist bir programı benimsemiş askeri bir yönetimin 1991 yılına kadar ülkeyi idare ettiği, o tarihten günümüze kadar olan süreçte ise federal bir yönetimin iktidarda bulunduğu görülmektedir. Ülkede halen dokuz eyalet yönetimi ve iki meclis bulunmaktadır. Etiyopya'nın ulusal para birimi olan Birr'in cari değerine bakıldığında 8,70 Birr'in 1 dolara karşılık geldiği görülmektedir.

Eğitim Sistemi

Eğitim sisteminin başlangıç aşaması olarak nitelendirilebilecek okul öncesi eğitim, kreş ve ana okul dönemlerini içermektedir. Ön eğitim olarak adlandırılan dönem üç, ana okul dönemi ise beş yaşında başlamaktadır. İlköğretim ise sekiz yıllık bir süreci içermektedir. Söz konusu süreci iki bölüme ayırdığımızda ilk dört yılı temel eğitim oluştururken, ikinci bölümde

¹ MOE:2005a

² A.g.e.

³ CSA:2005

genel eğitime ağırlık verilmektedir. Temel eğitimde ikinci dönem olarak adlandırabileceğimiz orta öğretim (9. ve 10. sınıflar) ise mezuniyet öncesi dönemi ifade etmektedir. Daha sonraki aşamada üniversiteye yönelik hazırlık okulu ise iki yıl sürmektedir. Bu aşamanın da tamamlanmasının ardından ulusal kolejlere giriş sınavı bulunmaktadır. İki yıllık eğitim sürecine katılmayan öğrenciler, mesleki ve teknik eğitimin verildiği ve üç yılı içeren bir programı tamamlamaktadırlar. Orta öğretimdeki eğitim programını başarıyla tamamlayan öğrenciler ise üç ile altı yıl arasında değişen yüksek eğitime devam etme hakkını kazanmaktadırlar. Bu süreçte oldukça yoğun olan üniversite eğitim çalışmalarını başarıyla tamamlayan öğrenciler ise üniversiteden mezun olmaya hak kazanmaktadırlar.⁴

Eğitimin Rolü

Her ne kadar dini eğitimin eski Etiyopya olarak bilinen Abyssinia’da uzun yıllar var olduğu bilirse de “modern” ya da diğer bir ifadeyle “batılı” tarzda eğitime 1896 yılında yaşanan Etiyopya-İtalya savaşının ardından geçilmiştir. 1893 tarihli Etiyopya-İtalya Barış ve Dostluk Antlaşması’nın yanlış yorumlandığı şeklinde ortaya atılan bahane, savaşı beraberinde getiren neden olmuştur. Etiyopya krallığı, Avrupa lehçelerinin gerekliliği konusunda ikna olurken, bilgili vatandaşların varlığı ve bu alanlarda gerekli niteliklere sahip olmaları, ülkenin egemenliğinin korunması hususunda son derece hayati unsurlardan biri olarak görülmüştür. Bundan ötürü eğitim konusu devlet politikalarında yer almaya başlarken, ülkenin bağımsızlığı ve ulusun dış dünya ile iletişim kurma kapasitesinin artırılması zorunlu hale gelmiştir.⁵

Modern eğitimin gelişmesi amacıyla ortaya atılan ulusun yeniden inşası konusundaki hamle yıllar boyunca bir diğer siyasi neden olarak görülmüştür. Eski Abyssinia devletinin tecrübesi 1872’den 1896’ya kadar geçen süreçte dikkate değer bir büyümeyi beraberinde getirmiştir.⁶ Söz konusu dönemde son zamanlara kadar işgal altında bulunan bölgelerde yaşayanlara Hıristiyanlığı benimsetme ve krala olan sadakati aşılamanın gerekliliği üzerinde durulurken, bunlar, üstlenilmesi gereken misyonlar olarak belirlenmiştir. Misyonerlik sürecini yönlendiren çeşitli misyonerler modern okullar da faaliyetlerine başlamışlardır. 1936–1941 yılları arasındaki kısa süreli İtalyan işgali sürecinde ise okulların tamamına yakını yok edilmiştir. İşgalle birlikte monarşi yönetiminin Britanya’ya sığınmasının ardından eğitimde

⁴ Detaylı bilgi için bkz. NOE, 2004

⁵ Negash, 1990

⁶ Greenfield, 1965

yeniden kalkınmaya yönelik bir reform süreci başlatılmıştır. Bu reform süreci, rejimle ilgili siyasal bürokrasinin modernize edilerek feodalist aydınlarla ve sadakatli seçkinlerle doldurulmasına yönelik olmuştur.

1974 yılındaki modern devrimle birlikte monarşi yönetimi son bulmuş ve iktidar, askeri yönetim tarafından devralınmıştır. Askeri idare, mevcut eğitim sisteminin olumlu ve olumsuz yönlerini belirledikten sonra konuyla ilgili gerekli sorumlulukları üstlendiğini açıklamıştır. Kabul edilen bir varsayıma göre eğitimin, ülkenin kalkınmasında anahtar konuma sahip bir araç olduğu belirtilmiştir.⁷ Dönemin son derece popüler sloganlarından biri de “üretim, bilimsel araştırma ve siyasi bilinç için eğitim”⁸ olmuştur. Eğitimin üretimle olan ilişkisine bakıldığında eğitim, ekonomik kalkınmada oldukça etkin bir rol oynamakta ve hedefe ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu alandaki bilimsel araştırmalar ile ilgili bağlantı, yüksek derecede nitelikli işgücü ihtiyacının temin edilmesine yöneliktir. Askeri rejim de eğitimin siyasal fonksiyonunu göz ardı etmezken, kendi ideolojisi doğrultusunda siyasal eğitime ifadelerde sıkça yer vermiştir.

Soğuk Savaş döneminde askeri rejim, ülkenin iç sorunlarına yönelik politikalar uygularken, 1991’den itibaren iktidarı ele alan sivil yönetim ise federal politikalara yönelmiştir. Bu doğrultuda yeni politikalar ve söz konusu politikaların uygulanmasına yönelik stratejiler benimsenirken, yoksulluğun azaltılması amaçlanmıştır. Kalkınma politikalarının odak noktası da tarım sektörüyle bağlantılı olarak kırsal kesimlerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yöneliktir. Genellikle mevcut ulusal kalkınma stratejisinde dört alan üzerine vurgu yapılmaktadır. Bunları; tarımsal alanda kalkınmaya yönelik sanayileşme, adalet ve mülki hizmetlere yönelik reformlar, âdem-i merkeziyetçi bir yönetim ve yetkilendirme vasıtasıyla kamu ve özel sektöre yönelik kapasite geliştirme şeklinde sıralamak mümkündür.⁹

Belirlenen stratejilerin arasından eğitim alanında kapasitenin arttırılmasına yönelik programlar da geliştirilmeye başlanmıştır. Bunun ardından Etiyopya Federal Hükümeti 1994 yılında “Etiyopya’nın Eğitim ve Öğretim Politikası” başlıklı yeni bir politika benimsemiştir. Bu politika doğrultusunda belirlenen hususların vurgulamak istediği, Etiyopya’daki eğitimin kapasitesinin artmakta ve dolayısıyla başarılı vatandaşların yetişmekte olduğu, söz konusu

⁷ Negash,2005

⁸ MOE,1980

⁹ NOE, 2004

vatandaşların ulusal kalkınmaya verimli bir biçimde katkıda bulunacakları, mevcut kaynaklardan ve çevreden daha deneyimli olarak yararlanacakları, bunun da iyi bir vatandaşlığın en temel göstergelerinden biri olduğudur.¹⁰ Bu genel amaçlara ulaşabilmek için üzerinde odaklanılması gereken stratejiler ise katılımın ve eşitliğin artırılması, nitelikli şartların ve uygun eğitimin sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra diğer hususları da şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Temel eğitimin gerçekleştirilmesinin nihai bir amacı olarak yirmi yıllık bir periyotta nitelikli bir ilköğretimin temin edilmesi,
- Sorunların en uygun biçimde çözümüne yönelik olarak gerekli eğitimin sağlanması ve eğitimin her aşamasında bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması,
- Ekonomideki nitelikli işgücüne olan ihtiyaca ilişkin farklı düzeylerde mesleki eğitim ve öğretimin sağlanması,
- Vatandaşlara uygun kalitede ve eşit şartlarda bir orta öğretimin ulaştırılması,
- Araştırma ve kalkınmaya yönelik nitelikli bir yüksek öğretimin teşvik edilmesi,
- Ülkenin ihtiyaçlarına ve olanaklarına paralel olarak özel ve gayri resmi eğitim bağlantılarının sağlanması,
- Eğitim-öğretim kalitesinin yanı sıra eğitimcilerle birlikte diğer uzmanların da mesleki yeterliliklerinin ve kariyer yapılarının geliştirilmesi.

Etiyopya'daki askeri yönetimin konuyla ilgili başlıca faaliyetlerini ve reformlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Eğitim-öğretim programı (müfredat), öğretmenlerin eğitimi, finans, sevk ve idare, uygun bir yapı, lisans eğitimi ve ulusal sınavlar.

Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programı

Etiyopya Federal Devleti, eğitim sektörünün gelecek yirmi yılına yönelik hedeflerin masaya yatırılacağı bir toplantı tertiplemiştir. Öngörülen bu süreç “Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programları”nın planlaması ve her biri beşer yıllık dönemleri kapsayacak biçimde farklı bölümlere ayrılmasını içermektedir. “Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programı/Birinci Planı (ESDP I) 1997–2002 dönemini kapsamıştır. İkinci plan (ESDP II) süreç açısından diğerlerinden farklı olarak 2003–2005 dönemini içermiştir. Günümüzde

¹⁰ MOE, 1994

2005/2006–2010/2011 dönemini kapsayan üçüncü plan (ESDP III) halen yürürlükte bulunmaktadır. 2015 yılına kadar evrensel standartlarda temel eğitimin gerçekleştirilmesini, eğitimin tüm safhalarında cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesini öngören Milenyum Kalkınma Planı (MDGs), Etiyopya tarafından da onaylanmıştır.

Geçmiş dönemlerde eğitim düzeyinin istenen standartlara ulaşamamasına ve düşük düzeyde kalkınmasına yönelik olarak verilen bilgiler de göz önünde bulundurulduğunda “Yeni Eğitim ve Öğretim Politikası”nın uygulanmasına yönelik kalkınma planı ve programının teşvik edilmesi hususundaki atılımlar açıkça görülmektedir. İlköğretime erişim konusunda bir örnek vermek gerekirse, Etiyopya’nın 1991 yılındaki toplu kayıt oranı %20 artış ile 2 milyon 871 bin olmuştur.¹¹ Söz konusu rakamın 2015 yılında nüfus artışı konusundaki tahminler de göz önünde bulundurulmak suretiyle 19 milyona yükseltilmesi amaçlanmaktadır.¹² Aynı dönemde ortaöğretimdeki toplam sayı %12 artış oranı ile 712.489 olmuştur. Yüksek öğretimdeki kayıtlı sayısına bakıldığında burada da yalnızca on kolej ve iki üniversite de eğitim alan 17.930 öğrencinin bulunduğu görülmektedir. Benzer durumlar eğitimde fırsat eşitliği, toplumlar arası farklılıklar, kentsel ve kırsal kesimlere ilaveten cinsiyet eşitliği konularında da mevcut olmuştur. Örneğin 1994 yılında yayınlanan eğitim ve öğretime ilişkin sorunlarla ilgili bir raporda, kırsal kesimdeki 26.000 yerleşim bölgesinden 18.000’inin okuldan yoksun olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde göstergeler, hemen tüm çocukların ve yetişkinlerin orta öğretim için daha kalabalık kasaba ve şehirlere yerleşmek zorunda kaldıklarını ortaya koymuştur. Kızların orta öğretime devam oranı ise %46 ile sınırlı kalmıştır. Nitelik ve verim açısından bakıldığında da eğitimlerin yarıda bırakılması, sınıf tekrarları, tecrübeli ve nitelikli öğretmenlerin eksikliği, yetersiz sınıflar ve ders kitaplarının bulunmaması bu vahim boyutun diğer nedenleri olarak sıralanmaktadır.

Hükümet bu alandaki eksiklikleri gidermek ve yöneltilen eleştirilere yanıt vermek amacıyla kendi programında farklı istikametlere yönelmiştir. Bunun için doğal olarak ne tür çabalar gösterilmesi gerektiğinin masaya yatırılması ilk adım olmuştur. Eğitim alanında iyi bir altyapının oluşturulması ve buna ilişkin materyallerin tedarik edilmesi doğrultusunda bütçe ödeneğinin arttırılması sözü verilmiştir. İkinci olarak özel sektörün de eğitime destek vermesi gerektiği belirtilmiş ve bu konudaki talep açıkça dile getirilmiştir. Toplumsal seferberlik ve katılım ise üçüncü mekanizma olarak belirlenmiştir. Bu konularda maliyet paylaşımı da

¹¹ FDRE, 1994

¹² MOE, 2005a

oldukça büyük önem taşımaktadır. Bunların da ötesinde hükümetin eğitim sisteminde gerekli reformları yapabilmesi için dış kalkınma desteklerine, finansal yardımlara, materyallere ve teknik kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.

Etiyopya Eğitim Sisteminde Kalkınma Yardımlarının Rolü

“Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Planı” elbette kalkınma yardımları hususunda uygun bir yapı öngörmelidir. Her ne kadar bir kalkınma planının özü diğerlerinden biraz farklı olsa da genel amaçlar arasında tutarlılık olması ve tüm sektörlerde verimliliğin sağlanması önemlidir. Programın ana unsurları kapsamlı ve genel eğitimi (ana okul, ilk ve orta öğretim), mesleki eğitimi, yüksek öğretimi, gayri resmi ve yetişkin eğitimini içermektedir. Bunlara ilaveten özel ihtiyaçlara yönelik eğitim programları, yurttaşlık ve ahlaki eğitim, medya eğitimi, sağlık alanına yönelik olarak HIV/AIDS konularında eğitim, toplumsal katılım, âdem-i merkeziyetçi yönetime ve kapasite geliştirmeye yönelik eğitimler programın önemli diğer faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.¹³ Etiyopya Milli Eğitim Bakanlığı, genel kalkınma kredilerini, bütçe yardımlarını, ilgili materyalleri ve teknik yardımları gerektiği şekilde paylaşmaya çalışmaktadır.

Destek Bütçesi

1997–2002 yılları arasında uygulanan “Eğitim Sektörüne Yönelik Birinci Kalkınma Programı”nın tahmini maliyeti 12,2 Etiyopya birr'i olmuştur ki; bu rakam 1,799 milyon ABD dolarına karşılık gelmektedir. Bunun dışında hükümet söz konusu rakamın %73'üne karşılık gelen 1.315 milyon ABD doları kadar ek bir bütçe de bulundurmuştur. Dış krediler ve hibelerden oluşan giderlerin miktarı ise 484,1 milyon ABD doları olmuştur ve bu miktar da %27 artış oranı ile 4.206,8 milyon birr'e karşılık gelmektedir. Bu dönemde kullanılabilir dış hibeler, varılan anlaşma gereğince %11'den %16'ya yükseltilmiştir. Programın toplam maliyetini oluşturan kalemlere bakıldığında, bütçeden %60 pay ile temel eğitim ilk sırada yer almıştır. Yüksekokul eğitimine %11, ortaöğretime %11, diğer eğitim alanlarına %8, yönetim giderlerine %6 ve kapasite geliştirmeye de %3'lük paylar ayrılmıştır. Planlanan toplam program maliyeti, gider cinsinden hesaplandığında %48 ile personel maaşlarına tahsis

¹³ Bkz. MOE, 1999, MOE, 2002, MOE, 2005c

edilmiş, sivil çalışmalar %22, gerekli teçhizat %11, eğitime yönelik materyaller %7, diğer giderler de %13 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴

“Eğitim Sektörüne Yönelik İkinci Kalkınma Programı” ise 2002/03–2004/05 dönemlerini kapsamış olup, ihtiyaç duyulan toplam rakam 15 milyon 121 bin Birr olarak hesaplanmıştır. Bu toplam giderin 9,668 milyon birr’i ya da bir başka ifadeyle %63,9’u hükümet tarafından karşılanmıştır. Beklenen dış krediler ve kullanılabilir kredilerle birlikte yardım tutarı 4,667,500 birr’e yani %30,8’e ulaşmıştır. Ortaya çıkan göstergeler doğrultusunda program maliyetinin özetine bakılacak olursa, tahsis edilen paylar açısından temel eğitime (resmi, yetişkin, gayri resmi, öğretmen eğitimi, özel ve uzaktan eğitim), yükseköğretim, mesleki ve teknik eğitime ayrılan paylar sırasıyla %46,4, %22,9 ve %15,9 olmuştur. Bu planlı dönem boyunca uygulanan kapasite geliştirmeye yönelik programların toplam maliyeti bütçenin yalnızca %1’i iken, yönetimle ilgili faaliyetlerin toplam maliyet içindeki payı %6,8 olarak gerçekleşmiştir.¹⁵

Halen yürürlükte bulunan “Eğitim Sektörüne Yönelik Üçüncü Kalkınma Programı”nda toplam maliyet 53,7 milyar birr olarak hesaplanmakla birlikte, bunun 39,9 milyar birr’lik kısmı (%74,4) hükümet tarafından karşılanmaktadır. Kalan %15’lik bölümün yani 7,9 milyar birr’lik tutarın ise ikili ve çok taraflı kalkınma yardımlarından finanse edilmesi planlanmaktadır. Toplam maliyetin özetini içeren kalemlere bakıldığında temel eğitim (resmi seçenekler, öğretmen eğitimi, yetişkin ve resmi olmayan) Etiyopya’da halen öncelikli konumda bulunmakta olup, planlanan dönemdeki yatırımların toplam bütçede %54,76’lık (28,027 milyon birr) bir paya sahip olduğu görülmektedir. Ortaöğretimin payı %9,36 (4,788,4 milyon birr), mesleki ve teknik eğitimin payı ise %5,86 (2,999,5 milyon birr) olarak hesaplanmıştır. Yükseköğretim ise en yüksek ikinci paya sahip olurken, oranı %25,28 (12,937,6 milyon birr) olarak gerçekleşmiştir. Özel ihtiyaç eğitiminin payı %0,01 (5 milyon birr) olmuştur ki, bu oranı oldukça düşük bir oran olarak nitelendirmek mümkündür. Kapasite geliştirmeye yönelik programın bütçedeki payı bu dönemde %0,31 (160 milyon birr), yönetim payı ise %4,43 (2 milyon 265 bin birr) olmuştur. Gider türü bakımından bu dönemin özet maliyetine bakıldığında sermaye giderlerinin payı %40,6 (21 milyon 839 bin birr) iken, tekrarlanan giderlerin (maaş, ders kitapları, eğitime ait diğer materyaller, hizmet

¹⁴ Bkz. MOE, 1999

¹⁵ Bkz. MOE, 2002

giderleri ve öğretmenlerin staj dönemlerindeki giderleri) payı ise %59,4 (31 milyon 903 birr) olmuştur.

“Eğitim Sektörüne Yönelik Üçüncü Kalkınma Programı”na tahsis edilen genel bütçe miktarı takriben 81 milyar birr civarındadır ki, bu rakam on üç yılı aşkın (1997–2010) bir süreyi kapsamaktadır. Toplam dış kalkınma yardımları kapsamında verilen krediler ve destekler ise 15,9 milyar birr ile söz konusu bütçenin yaklaşık %20’sine karşılık gelmektedir. “Eğitim Sektörüne Yönelik Birinci ve İkinci Kalkınma Programları” için tahsis edilen toplam bütçe miktarı yaklaşık 27,3 milyar birr olmuştur. Bunun %32,1’lik pay ile 8,8 milyar birr’i dış yardımlar sayesinde finanse edilmiştir. Kurumsal olarak bütçedeki artış; eğitim sistemindeki eşitlik, maliyet, vasıf ve diğer unsurların verimliliği ile iyileşmektedir. Pratikte bağış yapanların, bağışların hangi fonlara ne oranda tahsis edileceğini seçme imkânları bulunmaktadır. Tablo 1’de “Birinci ve İkinci Kalkınma Programları” doğrultusunda yapılan yardımları görmek mümkündür.

Tablo–1 “Eğitim Sektörüne Yönelik Birinci ve İkinci Kalkınma Programları” Doğrultusunda Yapılan Kalkınma Yardımları ve Tutarları (1996/97–2004/05)

Yapılan Yardım Türleri	Yardım Tutarı (Birr)	
	ESYKP-I	ESYKP-II
İki Taraflı	983,748,642.70	1,684,122,806
Çok Taraflı	481,815,220	663,640,609.84
Toplam	1,465,563,862.70	2,347,763,415.84

Kaynak: MOE, 2006:A.A.

ESYKP: *Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Planı*

Yukarıdaki tabloda belirtilen, gerek kredi gerekse hibe biçimindeki kalkınma yardımlarının tutarı 3,8 milyar birr olmakla birlikte, söz konusu rakam Etiyopya hükümeti tarafından hedeflenen miktarın yarısından daha azdır.

Maddi ve Teknik Yardımlar

Etiyopya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılı içinde hazırlanan bir raporda alınan yardımlar, maddi ve teknik yardımlar ile personel ve kitaplar şeklinde sıralanmaktadır. Bu doğrultuda 693,404 adet kitap ve hükümet dışı üç kuruluş tarafından bağışlanan on yedi konteynırlık eğitim malzemesi teslim alınmıştır. Ayrıca iki hükümet dışı kuruluş ile dört tane

karşılıklı yardım kuruluşu tarafından teknik destek doğrultusunda yüz altmış dört personel gönderilmiştir.

Ortakların Kalkınma Yardımlarındaki Çeşitlilikleri ve Eşgüdümleri

Etiyopya'nın sekiz çok taraflı kuruluş ile on iki adet destek ve işbirliğine yönelik anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmalardan dördü de Avrupa Birliği (AB) ile yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ayrıca on üç ikili işbirliği anlaşması imzalamıştır ki, bunların birçoğu İtalyan kökenli kuruluşlarla yapılmıştır. Son iki kalkınma programının yürütüldüğü dönemde ise yirmi bir destek ve işbirliği alanı oluşturulmuştur. Hükümet Dışı Kuruluşlarla da teknik ve maddi destek sağlanmasına ilişkin altı tane anlaşma bulunmaktadır.

Teknik yardım ve diğer materyaller arasında bütçe içerisinde en büyük desteği temel eğitim sektörü almaktadır. Nitekim hükümet de bu doğrultuda temel eğitime öncelik vermektedir. Eğitim Bakanlığı tarafından açıklanan rapora göre toplam kırk bir işbirliği alanının yirmi altısı ya da yüzdesel olarak ifade edilecek olursa %63'ü temel eğitime yöneliktir. Bu alandaki sorunları genel olarak müfredatın içeriğine, öğretmenlerin eğitim hizmetlerine, ön hizmetlere, okul yönetim konusunda denetleme ve değerlendirmelere, müfredat kitaplarının geliştirilmesine ve kız çocuklarının eğitimine yönelik sorunlar şeklinde sıralamak mümkündür.

İkinci konu ise yüksek öğretime yönelik dış yardımlardır. Bu alandaki temel faaliyetleri; yapısal çalışmalar, personel kapasitesinin arttırılması ve kurumsal işbirliği şeklinde özetlemek mümkündür. Yukarıda bahsedilen toplam 41 işbirliği-destek programlarının %22'si, bir başka ifadeyle dokuzu da yüksek öğretime yöneliktir. Her ne kadar teknik ve mesleki eğitime yönelik faaliyetler, Etiyopya eğitim sisteminde diğerlerine nazaran daha az olsa da bu alan, eğitime yönelik kalkınma yardımlarından en yüksek üçüncü payı almaktadır. Resmi olmayan eğitimle birlikte ve yetişkinlerin temel eğitimi ise dış yardımlar doğrultusunda gelen girdilerden karşılanmaktadır. Alman Teknik İşbirliği (GTZ), Fin Uluslararası Kalkınma Ajansı (FINIDA), UNESCO ve benzeri kuruluşlar bu sektöre önemli katkılarda bulunmaktadır.

Destekleyen kuruluşların bu tür aktivitelerinin, hükümetin aktiviteleriyle "Çok Düzeyli İcra Komiteleri" vasıtasıyla uyumlaştırılması ve koordine edilmesi gerekmektedir.

“Ortak İcra Komitesi” (JSC) tarafından tamamlanan ve Etiyopya hükümetinin 1998 yılında yayınlamış olduğu “Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programı’nın Uygulanmasına İlişkin Kılavuz” bu sektör açısından son derece önemlidir. Merkezi İcra Komitesi (CJSC) ve diğer kuruluşlar ise şu konularda misyonlar benimseyerek sorumluluk almaktadırlar:

- Gerçekleştirilmesi düşünülen aktivitelerin koordine edilerek uyumlaştırılması, finansal yönetimin sağlanması, ürün ve hizmetlerin tedarik edilmesi, uygulanan programların değerlendirilmesi ve bunlara yönelik raporların hazırlanması,
- Uygun bulunan kapsamlı planların, uygulamaya yönelik faaliyetlerin ve ilerleme raporlarının düzenli olarak kontrol edilmesi,
- Uygulamaya ilişkin konularda hükümete bir takım tavsiyelerde bulunulması.

Düzenlemeye yönelik prosedürler yardımıyla bağış yapanlar için bir forum oluşturulması, bu alana olan ilginin daha da artmasını ve bağışların nispeten daha iyi kontrol edilmesini sağlayabilir. Araştırmalar, bağış yapanların genellikle kendi gündemlerini belirlediklerine işaret etmektedir. Ancak CJSC, uzlaşmanın sağlanması için aracılık yapılmasına ilişkin uygun bir yapının oluşturulması çağrısında bulunmaktadır.¹⁶ CJSC, “Ortak Teftiş Heyeti” olarak da bilinen uygulama sürecini değerlendirmektedir. Heyetin çalışma alanı ağırlıklı olarak “yabancı uzmanlara” yöneliktir. Tecrübelerden de görüleceği üzere bu çalışma kolu genellikle ihtiyaç duyulan danışman eksikliğinin giderilmesi ve bu konuda uygun değerlendirmelerin yapılarak eğitim sistemine katkıda bulunulmasını amaçlamaktadır. CJSC’nin forumlarında bağış yapanlar, Etiyopya eğitim sistemi için gerekli öncelikler konusundaki düşüncelerini öne sürmektedirler. Daha sık gerçekleştirilen gözden geçirmeye yönelik toplantılarda hükümet tarafından farklı politika seçenekleri belirlenmekte olup, gerektiği takdirde yardım talep edilmektedir.

Etiyopya Eğitim Sisteminde Kalkınma Yardımlarının Etkinliği

Etiyopya’daki eğitim sisteminde kalkınma yardımlarının etkinliği, sistemin genel etkinliğinin gelişmesi içinde açıkça görülebilmektedir. Etiyopya’nın “Eğitime Yönelik Tüm

¹⁶ King, 1990

Kalkınma Programları”ndaki performans göstergeleri, etkinliğin kontrol edilmesi açısından son derece önemlidir. Bu performansların sonuçları, kalkınma programlarının temel hedefleri içerisinde de yer almaktadır. Söz konusu göstergeler, sistemin her unsurunu içinde barındırmaktadır. Bu makalede konuyla ilgili tüm göstergeler yer almamakta ancak belirli göstergelere dikkat çekilmektedir.

Erişimin Artışı ve Göstergelerin Gelişimi

“Eğitim Sektörünün Kalkınma Programı”nda ifade edildiği üzere Etiyopya’nın temel eğitiminin gelişimine yönelik göstergelerde çok güçlü bir performans artışı gözlemlenmektedir. 1995/96 yıllarında eğitim alanında 3,7 milyon olan toplam kayıtlı sayısı, 2004/05 yıllarında 11,4 milyona yükselmiştir. İlköğretim okullarının sayısı 1996/97 döneminde 10,394 iken, söz konusu rakam 2004/05 döneminde 16,078 olmuş ve %54’lük bir artış gerçekleşmiştir. Yeni inşa edilen okulların %85’inden fazlası da kırsal kesimlerde inşa edilmiştir. 1996/97 yıllarında %24,9 olan net kayıt oranı ise 2004/05 döneminde %67,8’e yükselmiştir. Brüt kayıt oranı da söz konusu dönemde %79,2’ye ulaşmıştır. Brüt kayıt oranındaki (GER) aralık, bölgesel düzeyde farklı göstergelere rastlanmasına neden olabilmektedir. Örneğin bazı bölgelerde %17 olan oran, bir başka bölgede %125’e kadar çıkabilmektedir. Cinsiyetteki aralığın da halen yüksek bir oranda olduğu, bununla birlikte 1996/97 döneminde %20 olan söz konusu oranın 2004 yılında %16’ya indiği görülmektedir. Bununla birlikte yine brüt kayıt oranı doğrultusunda kentsel ve kırsal kesimler arasındaki farklılığa bakıldığında, her ne kadar kırsal kesimde %50’lik bir artış görülse de kentsel kesimin lehine bir durum söz konusu olmaktadır. Yetişkinler açısından okuma-yazma bilmeyenlerin oranlarına bakıldığında, yakın döneme kadar göstergelerin oldukça yüksek değerlerde seyrettiği görülürken, son dönemde bu oranda da olumlu yönde bir gelişme yaşanmakta ve erkeklerde %33, bayanlarda ise %11 gibi önemli artışlar kaydedilmektedir.¹⁷

Orta öğretimdeki toplam kayıtlı oranlarına göz atarsanız, 1996/97 yıllarında 426,465 olan sayının, 2004/05 döneminde 942,578’e yükseldiği görülmektedir ki; bu artış yüzdesel olarak %121’lik bir artışa tekabül etmektedir. Söz konusu rakamlar doğrultusunda brüt kayıt oranı 9. ve 10. sınıflarda %27 olmuştur. Cinsiyet aralığı ise 1999/00 döneminde %2,2’den 2004/05 döneminde %14,6’ya yükselmiştir. Benzer biçimde teknik ve mesleki

¹⁷ UNDP, 2002

eğitime y6nelik olarak 1996/97 eğitim-6đretim yılında on yedi enstit6 bulunurken, 2003/04 d6neminde bu sayı y6z elli sekiz olarak kayıtlara ge6miştir. Y6ksekokul eğitimi bu g6stergelerden de anlaşılacağı 6zere s6z konusu kategoriler i6erisinde en hızlı b6y6me kaydeden alan olarak kayıtlarda yer almaktadır. 6yle ki, 1996/97 d6nemindeki kayıtlı 6đrenci sayısı 42,312'den, 2004/05 d6neminde 172,111'e y6kselmiştir. Buradaki artış oranı %309 olmuştur. Buna karşın Etiyopya'nın y6ksekokul d6zeyinin br6t kayıt oranı i6erisindeki payı %1,5 olurken, s6z konusu oranın Sahra altı b6lgesinin standartları ve ortalaması g6z 6n6nde bulundurulduğunda olduk6a d6ř6k d6zeyde olduğu g6r6lmektedir.

Niteliksel Gelişim

1996/97 d6nemiyle 2004/05 d6nemi kıyaslandđında nitelikli 6đretmenlerin oranında %61,4'l6k bir artış g6r6lmektedir. Yine aynı d6nemler temel alındđında ilkokullarda g6rev alan 6đretmenlerin sayısı 170'den 716'ya y6kselmiştir. Etiyopya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylı, 1. ve 4. sınıflarda ders veren kadrolu 6đretmenlerin toplamdaki payı %97'ye ulaşmış ve bu alanda da ciddi bir artış kaydedilmiştir. 1. ve 8. sınıflarda g6rev alan kadrolu 6đretmenlerin toplamdaki payı ise %54,6 ile d6ř6k bir d6zeyde kalmıştır. Diğer taraftan 6đrenci/6đretmen oranında da beklentilerin aksine artış g6zlenmektedir. 1996/97 yıllarında bahsi ge6en oran 1/42 olurken, 2004/05 yıllarında ise 1/65 olarak ger6ekleşmiştir. 6đrencilerin genel başarı oranlarına bakıldđında s6z konusu oranın olduk6a d6ř6k olduğu g6r6lmektedir. "Etiyopya İkinci Ulusal 6đrenim" g6stergelerine bakıldđında 4. ve 8. sınıf 6đrencilerinin t6m konularda ulusal asgari 6đrenim standardının %50'sinden daha az bir başarı oranına sahip oldukları bilinmektedir.

Orta6đretimde ise 1996/97 eğitim-6đretim d6nemindeki 6đretmen sayısı 12,106 iken, 2004/05 d6neminde %45'lik bir artış oranıyla bu sayı 17,549'a y6kselmiştir. Buna karşın 2004/05 d6neminde %73,25 olarak hedeflenen nitelikli 6đretmen oranı %41 d6zeyinde kalmıştır. Etiyopya Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında yayınlamış olduğu bir raporda teknik ve mesleki eğitimin nitelik bakımından olduk6a geri planda kaldđı g6r6l6rken, bu durum 6retim ve hizmet sekt6rlerinin beklentilerinin de karşılanmasını olumsuz etkilemiştir.

Y6ksek 6đretimde dikkate değer bir diğer gelişme de akademik personelin sayısında g6r6lm6řt6r. 1996/97 d6neminde 1,815 olan akademik personel sayısı, 2004/05 d6neminde

4,803 olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak her şeye rağmen eğitim sisteminin önünde kat etmesi gereken uzun bir mesafe bulunmaktadır.

Etkinliğin Arttırılması

Temel eğitimde yani 1. ve 8. sınıfları kapsayan dönemde sınıf tekrar oranı 1996/97 eğitim-öğretim döneminde %11,9 iken, 2004/05 döneminde %4'e ulaşmış ve bu konuda önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Öte yandan ümit verici bir başka gelişme ise okulu bırakma ile ilgili göstergelerde olmuştur. Her ne kadar 1. sınıfta okulu bırakma oranı halen yüksek olsa da son dönemde önemli oranda bir azalma söz konusu olmuştur. 1996/97 döneminde %29 olan oran, 2003/04 döneminde %22,8 olarak kayıtlara geçmiştir. Benzer biçimde öğrenci/öğretmen oranı 1996/97'de 1/57'den, 2004/05 döneminde 1/69'a kadar yükselmiştir. Ortaöğretimde de verimlilik konusunda halen bir takım sorunların bulunduğu görülmektedir. Öğrenci/bölge oranı yine iki dönem kıyaslandığında %65'den %78'e yükselmiştir. 9. sınıfta ise okulu bırakma oranı %19,3'den %9,2'ye kadar gerilemiştir. Yüksek öğretime ilişkin göstergelere bakıldığında ise 1996/97 dönemi ile 2004/05 dönemi arasında akademik personel oranında 1/8'den 1/12'ye yükselen bir artış söz konusu olmuştur.

Eğitim Sistemine Yönelik Kalkınma Yardımları Konusunda Atılması Gereken Adımlar

Etiyopya'daki eğitim sisteminde ve kalkınma yardımlarının kullanımı konusunda karşılaşılan en ciddi sorunlardan biri uygulamada görülen eksikliklerdir.¹⁸ Bu nedenle Etiyopya sağlamış olduğu kaynaklardan yıllardır etkin ve gerektiği biçimde faydalanamamakta ya da bu kaynakları tam anlamıyla özümseyememektedir. Bu konuda yayınlanan bir raporun (UNFPA) göstergelerine bakıldığında, örneğin "Nüfus ve Aile Yaşamı Eğitim Programı" kapsamında tahsis edilen bütçenin yalnızca %33'ünden yararlanıldığı görülmektedir.

Eğitim alanındaki kalkınma yardımları, fonlar vasıtasıyla sağlanan ödeneklerden tam olarak yararlanamamakta ve dolayısıyla da gereksinimler karşılanamamaktadır. Makalenin önceki bölümünde yer alan göstergelere geri dönecek olursa, bağış yapanlardan sağlanan ödeneklerin, ihtiyaçların yarısını dahi karşılamadığı görülmektedir. Hükümetin bu konuda

¹⁸ MOE, 2006

etkin olabilmesi için eğitime yönelik toplam bütçe ödeneklerinin %83'ünü karşılaması gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı raporda fonların serbest bırakılması ve yapılan önerilerin onaylanması için uzun bir sürecin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu perspektiften bakıldığında Bakanlık, bununla ilgili soruna dikkat çekmektedir. Kredilerde yaşanan gereksiz gecikmeler, planlanan faaliyetlerin gerektiği şekilde yapılamamasına ve zamanında tamamlanamamasına neden olmaktadır.

Bağışta bulunanlar uzun vadede personel ve sürdürülebilirlikle ilgili sorunları göz önünde bulundurmakta, dolayısıyla bunlar dikkate değer kaygılar olarak bilinmektedir. Kalkınma yardımlarına duyulan gereksinimlerin giderilememesi ve söz konusu gecikmeler, nitelikli işçilerin ihtiyaçlarının karşılanamaması sorununu da beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilirlik bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Çünkü yatırımların yararlı olabilmesi için bu konularda bir takım güvencelerin verilmesi, devir-teslimle ilgili projelerin tamamlanması gerekmektedir.

Sonuç ve Beklentiler

Sonuç

Etiyopya ulusal kalkınmaya odaklı bir eğitim politikası izlemekte, siyasal kamulaştırma ve doğal kaynakların tedbirli bir biçimde kullanılmasına özen göstermektedir. Bu doğrultuda eğitimin yaygınlaştırılması ve eğitim sisteminde adaletin tesis edilmesi, temel niteliklerin ve bunlarla ilintili olarak her düzeyde verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır. Bu konudaki başlıca temel faaliyetleri; uygun müfredatların belirlenmesi, öğretmenlerin eğitimi, yönetim ve eğitimin finansı şeklinde sıralamak mümkündür. Tüm bu faaliyet alanlarında özel kalkınma programları olarak tanımlanan “Eğitim Sektörüne Yönelik Kalkınma Programları” (ESDPs) hazırlanmakta, bu programlar beşer yıllık dönemler halinde ve öngörülen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bugüne kadar tamamlanan Birinci ve İkinci Kalkınma Programları, sekiz yıllık bir süreci kapsamıştır. Bu doğrultudaki çabalar, uluslararası toplumun ve eğitim gönüllerinin bağışlarıyla da desteklenmiştir. Uygulama sürecinde yapılan işbirliklerinden alınan neticeler sonraki eğilimleri ve süreci etkilemesi açısından büyük önem taşımaktadır.

- Temel eğitime erişimdeki gelişme fevkalade başarılıdır.
- Etkinlik konusundaki eksiklik bilhassa temel eğitim esnasında okulu bırakma oranı halen yüksek düzeyde olmasına karşın önemli gelişmeler gözlenmektedir. Öğrenci/bölüm ve öğrenci/öğretmen oranları günden güne yükselmektedir.
- Eğitim kalitesi gelişmelere karşın halen yeterli düzeye ulaşamamıştır. Bilhassa nitelikli öğretmenlere duyulan ihtiyaç bir hayli fazladır. Temel eğitimde öğrencilerin kazanmış oldukları başarılar “asgari öğrenme yetkinliği” konusundaki beklentileri karşılayamamaktadır.
- Eğitimde fırsat eşitsizliği sorunu, bölgelere ve cinsiyete göre eğitimin farklı aşamalarında terk edilmeye başlamıştır.
- Programların tamamlanması konusundaki kapasitenin yeterli olmaması, kaynakların ve bütçenin daha etkin kullanımını gerektirmekte ve olumlu gelişime rehberlik edilmektedir.
- Bağışta bulunanların sayısının artması, hükümetin girişimlerini uyumlaştırmaya yönelik olarak ortak bir forumun oluşturulması oldukça pozitif gelişmeler olmakla birlikte yeni işbirliği girişimleri konusunda da arbuluculuk yapılması gerekmektedir. Bağışta bulunanlar, yardımın kullanım önceliğini belirlemekte, sonraki aşamalarda da yapılması gerekenleri hazırlamaktadırlar.
- İhtiyaç duyulan fonların miktarları ve tahsis edilen fonlar birbirleriyle orantılı değildir. Hükümet ve bağış yapanlar da buldukları taahhütleri tam olarak yerine getirmemektedirler.
- Projelerin ve programların icra edilmesi hususlarında eksik bir takım bilgilerin bulunması, faaliyetlerin zamanında tamamlanmasını geciktirebilmektedir. Bu nedenle fonlardan yararlanma ve kaynakların etkin şekilde kullanımı konusunda gerekli bilgilerin temin edilmesi gerekmektedir.

Beklentiler

Sahra altı Afrika ülkelerinin gelişmekte olan diğer ulusları gibi Etiyopya'nın da eğitim alanında kalkınma yardımlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Bugüne kadar ülkenin eğitim sisteminde planlamış olduğu dış yardımların ve kredilerin yakın gelecekte daha da artması beklenmektedir. Hükümetin eğitim sektörüne yönelik vaatleri de günden güne hızlı bir biçimde artmaktadır. Bu göstergeler uzun vadede diğer kaynaklara olan bağımlılığı daha da

azaltacaktır. Ülkenin temel eğitimde, evrensel eğitim standartlarına ulaşması hususunda çok başarılı bir seyir izlemesine karşın dersliklerin de yenilenmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası toplumun Etiyopya halkını desteklemesi ve bu doğrultudaki destek çabaları sağlıklı bir eğitim sisteminin tesis edilmesi açısından geniş bir fırsat sunmaktadır. Ülkede yüksek eğitimin ve mesleki eğitimin teşvik edilmesi doğrultusunda da gösterilen çabaların arttırılması gerekmektedir. Eğitim sektörünün gayretli bir biçimde ve mümkün olduğunca fazla desteklenmesi, ulusun temel önceliklerinden biri haline gelmesini ve bu da mekanizmaların birbirleriyle uyumlaştırılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- CSA (2005). Ethiopia: Statistical Abstract. CSA: Addis Ababa.
- FDRE (1994). Education Sector Strategy. St. George Printing Press: Addis Ababa.
- Greenfield, R.(1965). Ethiopia: A New Political History. London: Pall Mall Press.
- King, K.(1990). Aid & Education in The Developing World. Hong Kong: Longman.
- Negash, T.(1990). The Crises of Ethiopian Education: some Implications for Nation Building. Uppsala University: Uppsala.
- NOE (2004). Ethiopian National Learning Assessment of Grade 8 Students. AED/USAID: Addis Ababa.
- MOE (1980). General Directives of Ethiopian Education. MOE: Addis Ababa.
- ____ (1999). Education Sector Development Program: action Plan. MOE: Addis Ababa.
- ____ (2002). Education Sector Development Program II (ESDP II)-2002/03-2004/05: Program Action Plan. MOE: Addis Ababa.
- ____ (2005a). Millennium Development Goals: Education needs Assessment. MOE: A.A. (Unpublished document)
- ____ (2005b). Education Sector Development Program III -2005/06-2010/11. Program Action Plan. MOE: Addis Ababa.
- ____ (2005c). Education Statistics Annual Abstract. MOE: Addis Ababa.
- ____ (2006). Development aid in loans and assistance for ESDP I and II. MOE (unpublished document)
- UNDP (2002). Development Partnership in Ethiopia. UNDP: Addis Ababa.
- UNFPA (2001). Population and family Life Education projects Targeted at Educational Institutions during the Third UNFPA Country Program in Ethiopia: Addis Ababa.